

ГАДААДЫН ОРНЫ МЭРГЭЖЛИЙН БОЛОВСРОЛ, СУРГАЛТЫН ТАЛААРХИ ХУУЛИЙН ЗАРИМ ЗОХИЦУУЛАЛТ (Харьцуулсан судалгаа)

*Ю. Эрдэнэтуяа (Ph.D), Ц. Товуусүрэн, А. Пагма, Б. Мөнхцэцэг,
Ц. Болормаа, Ц. Түвшинзаяа, П. Тогоо,*

1. Европын өндөр хөгжилтэй зарим орны мэргэжлийн боловсролын тогтолцоо, бүтэц, удирдлагын хэв шинж, онцлог

Сүүлийн жилүүдэд өндөр хөгжилтэй дэлхийн улс орнуудад нийгэм-улс төрийн гүн гүнзгий өөрчлөлт явагдаж үүний дагуу боловсролын үндэсний тогтолцоонд бүтцийн өөрчлөлт хийж, сургалтын зорилго, чиглэл, агуулгыг ч шинэ нөхцөл байдал, нийгмийн эрэлт хэрэгцээнд тулгуурлан өөрчлөн шинэчлэх үйл явц өрнөж байгаа билээ. Ялангуяа Европын орнууд 1999 онд баталсан Болонийн Тунхаглалын үзэл санааны дагуу боловсролын тогтолцоогоо өөрчлөн шинэчлэх, улмаар жигдрүүлэх томоохон зорилтыг 2010 он хүртэл хэрэгжүүлэхээр эхэлсэн байна. Үүний дүнд дээд сургуулийн өмнөх мэргэжлийн боловсролын ач холбогдол ихээхэн дээшилж тухайн орны үндэсний боловсролын тогтоолцоонд тодорхой байр суурь эзлэх болжээ. Тиймээс Европын орнуудын туршлага анхаарал татаж байгаа юм.

Их Британи

Герман, Франц, Их Британи мэргэжлийн боловсролын тогтолцоонд янз бүрийн төрөл хэлбэрийн мэргэжлийн сургалт зонхилох байр эзлэх бөгөөд тэдгээрээс Их Британи загвар илүү либераль маягтай ажээ. Энэхүү загварын дагуу анхан шатны мэргэжлийн тасралтгүй боловсрол олгох сургалтын чанар, багтаамжийг компаниуд тогтоож төрийн зүгээс зөвхөн төгсөгчдийн мэргэжлийн стандартын түвшнийг тогтоох чиглэлээр ажилладаг байна. Мөн энэ загварын нэг онцлог нь мэргэжлийн сургалтыг хөгжүүлэхэд төрийн удирдлагын төвлөрөлийг задлах, ялангуяа орон нутгийн удирдлага, үйлдвэрлэлийн байгууллагын түвшинд бүрэн эрхийг шилжүүлэх чиглэл, хандлагыг баримталж байна. Түүнчлэн мэргэжлийн сургалтыг ямарваа нэг эрх зүйн актаар зохицуулах гэсэн формаль зохицуулалтыг чухалчлах бус, харин зах зээлийн харилцааны хөгжлөөр нөхцөлдсөн мэргэжилтэй боловсон хүчин бэлтгэхэд үйлдвэрлэлийн байгууллагуудын сайн дурын оролцоог хангахад дэмжлэг үзүүлэхэд чиглэгддэг байна. Тиймээс энэ хүрээнд үйлчилж буй хууль тогтоомжууд нь тухайн харилцааг шийдвэрлэх чиглэлд илүүтэй үйлчилдэг байна. Тухайлбал, Боловсролын шинэчлэлийн тухай хуулиар орон нутгийн засаг захиргаадад мэргэжлийн боловсрол олгох үргэлжилсэн сургалтыг зохион явуулах үүрэг ногдуулж, сургалтын төсвийг захиран зарцуулах эрхийг коллежуудад өгөхөөр заажээ.

Их Британи мэргэжлийн боловсролын тогтолцооны нэг онцлог нь мэргэжлийн сургалтын хэлбэрийг хувь хүн өөрөө сонгох өргөн боломжтой бөгөөд сургалтын явцад суралцагсдын авъяас чадвар, сонирхлыг тооцон үзэх талаасаа илүү уян хатан, оновчтой зохион байгуулагддаг гэж үзэх боломжтой байна. Ингэж мэргэжлийн сургалтыг үйлдвэр, аж ахуй, компаниудын мэдэлд төвлөрүүлснээр тэдгээр нь богино хугацаанд ихээхэн ашиг олох үүднээс мэргэжилтэй ажилчин бэлтгэх сургалтыг өөрийн байгууллагын ирээдүйн хөрөнгө оруулалт гэж үзэхээсээ илүүтэй зардал, зарлага хэмээн тооцдог учраас зарим талаараа хэт явцуу, хэт нарийн мэргэжлээр мэргэжил олгох сургалт зохион явуулдаг сөрөг талтай байна. Гэсэн хэдий ч Их Британи мэргэжлийн боловсролд тавигддаг орчин үеийн шаардлагын нэг нь коллеж болон мэргэжлийн сургалт олгох курсын дараа мэргэжил олох нь улсын нэгдсэн стандартад нийцэж байх зарчмыг баталгаажуулсанд оршино.

Мэргэжлийн тогтолцооны удирдлагын зохион байгуулалтын бүтцийн дээд шатлалын түвшин нь Их Британи Боловсрол, шинжлэх ухааны яам болон Ажил эрхлэлтийн яам юм. Ажил эрхлэлтийн яаманд мэргэжлийн боловсролын төрийн бодлого, программ төлөвлөх,

боловсруулах, хэрэгжүүлэх үүргийг Хөдөлмөрийн нөөцийн комисс хариуцдаг байна.

Франц:

Тэгвэл Францад мэргэжлийн боловсрол, сургалтын тогтолцооны талаарх зохицуулалтыг төрөөс хийхдээ нийгмийн түншлэлийн зарчимд тулгуурлах чиглэлийг баримталдаг байна. Тухайлбал, Анхан шатны мэргэжлийн сургалтын тухай хууль, Хөдөлмөрийн кодексийг батлан гаргахдаа мэргэжлийн сургалтын байгууллагуудтай хамтран ажиллаж үйлдвэр, аж ахуйн нэгж, мэргэжлийн холбоод, Үйлдвэрчний эвлэлийн байгууллага зэрэг нийгмийн түншлэлийн байгууллагуудын саналыг анхааралтай судлан үзсэний үндсэн дээр тэдгээрийн идэвхтэй оролцоог хангах зарчмыг баримтлан ажиллажээ. Францын Боловсролын яам мэргэжлийн боловсролын талаархи бодлогыг хариуцаж, харин Хөдөлмөрийн яам, Хөдөө аж ахуйн яам болон Мэргэжлийн боловсрол, хөдөлмөр эрхлэлтийн асуудлаархи Ерөнхий комисс нь мэргэжлийн боловсрол, сургалтын талаарх төрийн бодлогыг хэрэгжүүлэх үүрэг хариуцлагыг хүлээдэг байна. Мэргэжилтэй боловсон хүчин бэлтгэх удирдлагын тогтолцооны хүрээнд Мэргэжлийн боловсролын асуудлаархи бүсийн зөвлөлүүд, комиссуудыг байгуулан ажиллуулж бүс бүрт төрийн болон үйлдвэрийн байгууллагуудын төлөөлөгчид хамтран мэргэжлийн сургалтыг хөгжүүлэх төлөвлөгөө гарган хэрэгжүүлдэг байна.

Мэргэжлийн боловсрол олгох сургалтын хөтөлбөр болон төгсөгчдөд олгох мэргэжлийн үнэмлэх, гэрчилгээ нь төрийн байгууллагууд батлан гаргасан заавал дагаж мөрдөх хатуу журамтай, холбогдох дүрэм, зааврын дагуу гүйцэтгэдэг онцлогтой. Тиймээс ч мэргэжлийн тасралтгүй сургалтын хүрээнд төр монополи давуу эрх эдэлдэггүй бөгөөд зөвхөн энэ хүрээний харилцаанд аль болох нийтлэг стандарт, дэг журам тогтоосон зохицуулалттай

Францад улсын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулдаг Мэргэжил хоорондын зөвлөлдөх хороо (CIC) гэж байдаг. Түүнээс гадна мэргэжлийн сургалтын янз бүрийн түвшний илүү уян хатан удирдлагыг хангах зорилготой хэд хэдэн байгууллага үйл ажиллагаа явуулдаг. Тэдгээр нь төрийн болон төрийн бус, мэргэжлийн холбоодын зэрэг хамтарсан байдлаар байдаг. Үүнд:

- Техник төхөөрөмжийн хөгжлийн Францын холбоо
- Насанд хүрэгсдийн мэргэжлийн сургалтын Үндэсний холбоо
- Ажилчин, ажилтны мэргэжлийн бэлтгэлийн ролбоо
- Мэргэжлийн сургалт, нийгмийн захиалгын эрдэм шинжилгээний институт гэх мэт.

ХБНГУ:

ХБНГУ-д мэргэжлийн боловсрол, сургалтын тогтолцоонд сургалтын агуулгыг тогтоох, үр дүнгийн аттестатчлал явуулах зэрэг үйл ажиллагаа улсын хэмжээнд болон муж улсуудын түвшинд Засгийн газар, нийгмийн түншлэлийн байгууллагуудын зөвшилцлийн үндсэн дээр явагддаг зарчим бүрэлдэн тогтжээ. Холбооны Засгийн газар мэргэжлийн анхан шатны болон тасралтгүй боловсролын зохицуулалтыг хариуцдаг бол муж улсын Засаг захиргаа мэргэжлийн дунд болон дээд боловсрол, насанд хүрэгсдийн мэргэжлийн сургалтыг хариуцан шийдвэрлэдэг байна. Муж улс хоорондын мэргэжлийн боловсрол, сургалтын хамтын ажиллагааны асуудлыг муж улсуудын боловсрол, соёлын яамдуудын зөвлөлдөх уулзалтаар зохицуулан шийдвэрлэдэг байна.

ХБНГУ-д мэргэжлийн бэлтгэл гол төлөв үйлдвэр, аж ахуйн нэгжийн удирдлагын хяналтад явагддаг. Харин мэргэжлийн сургалт дахь төрийн оролцоо нь үндсэндээ хуулийн хоёр этгээдийн мэдэлд байдаг гэж үздэг. Энэ нь нэгдүгээрт, улсын хэмжээнд -Худалдаа үйлдвэрийн танхим. Хоёрдугаарт муж, орон нутгийн Засаг захиргааны түвшинд

тухайн орон нутгийн холбогдох яамдууд байдаг. Удирдлагын ийм хосолмол тогтолцоо нь мэргэжлийн ажилтныг шууд үйлдвэрлэл дээр сургахад сургалтын нэлээд цагийг зарцуулдагтай холбоотой юм. Худалдаа үйлдвэрийн танхим нь тухайн мэргэжлийн нэр, ангилал, сургалтын хугацаа, мэргэжлийн мэдлэг, чадварт тавигдах шаардлага зэргийг батлан гаргаж, уг үйл явцад шууд бус хяналт тавих үүрэгтэй.

Төрөөс мэргэжлийн сургалтын хосолмол тогтолцоонд шууд хяналт тавих боломжгүй учраас төр нь эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд холбогдох хууль тогтоомж батлах болон мэргэжлийн сургалтын зарим хэлбэрийг санхүүжүүлэх аргыг ашигладаг. Мэргэжлийн сургалтын ерөнхий хөшүүрэг нь Мэргэжлийн сургалтын тухай хуулиар зохицуулагддаг байна.

Европын зарим оронд хэрэгжүүлдэг мэргэжлийн сургалтын дээр дурьдсан хэв загвараас гадна төрөөс санхүүжүүлэн хэрэгжүүлж мэргэжлийн баримжаа олгох төрөл бүрийн хөтөлбөрүүд чухал үүрэгтэй байдаг. Энэ нь ялангуяа орлого багатай гэр бүл, тодорхой эрхэлсэн ажилгүй залуучууд болон нийгмийн эмзэг хэсэг, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд мэргэжил олгох сургалт явуулахад чиглэгддэг.

1. Ардчилсан тогтолцоонд шилжиж буй посткоммунист болон Азийн зарим орны боловсролын тогтолцоонд мэргэжлийн боловсролын эзлэх байр суурь, ач холбогдол

ОХУ, Беларусь, БНСУ, Япон, БНХАУ-ын мэргэжлийн боловсрол нь тухайн орны боловсролын тогтолцооны бүрэлдэхүүн хэсэг болох нь эдгээр орны хуулийн зохицуулалтаас тод харагдаж байна. ОХУ-ын Боловсролын тухай хуулинд “Тодорхой түвшний болон чиглэлийн сургалтын стандартын агуулгыг тодорхойлдог ОХУ-д мөрдөгддөг сургалтын хөтөлбөрийг ерөнхий боловсролын (үндсэн ба туслах), мэргэжлийн боловсролын (үндсэн ба туслах) гэж ангилна”⁷⁸, “Мэргэжлийн сургалт, боловсрол нь улсын боловсролын тогтолцооны нэгэн чухал бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд нийгэм, эдийн засгийн нэн чухал ач холбогдолтой”⁷⁸, “бага, дунд, бүрэн дунд, их дээд, тусгай мэргэжлийн дунд, хараагүй, дүлий иргэдийн, асран сувилах сургууль, цэцэрлэгийг сургууль гэнэ”⁷⁹ гэсэн нь мэргэжлийн боловсролын тогтолцоо боловсролын салбарт ямар байр суурь эзэлдэгийг тодорхойлж байна.

Мөн мэргэжлийн боловсрол олгох байгууллага нь улсын болон хувийн бүх хэлбэрийн сургуулиуд байх ба сургууль байгуулах, мэргэжлийн боловсрол олгох зөвшөөрлийг Боловсролын яам олгохоор хуульчилсан байна. Харин мэргэжлийн боловсролын тогтолцооны удирдлага нь тухайн улсын Боловсролын яам, орон нутгийн удирдлагын байгууллага байхаар заасан нь мэргэжлийн боловсрол нь боловсролын тогтолцооны үндсэн бүтэц болохыг илтгэж байна.

Нөгөө талаар ХБНГУ, БНХАУ-ын хуулийн зохицуулалтаас үзвэл мэргэжлийн боловсрол нь тухайн орны боловсролын тогтолцооны бүрэлдэхүүн хэсэг боловч дээр дурьдагдсан дээд боловсролын мэргэжлээс ялгагдах онцлог шинж чанараараа хөдөлмөрийн зах зээлд ойр байх зайлшгүй шаардлагатай учраас зарим тохиолдолд Хөдөлмөрийн хуулиар зохицуулагддаг байна. Тухайлбал, БНХАУ-ын хуульд “...шаардлагатай мэргэжлийн сургалт дүүргэсэн ажилчныг ажлаар хангах, хуваарилах тогтолцоог төрөөс хэрэгжүүлнэ” гэсэн нь мэргэжлийн боловсрол дахь Хөдөлмөрийн асуудал эрхэлсэн байгууллагын оролцоог тодорхойлж байна. Мөн ОХУ-ын хуулинд зааснаар мэргэжлийн бэлтгэлийг ихэнх тохиолдолд ажил олгогчийн дэргэд бэлтгэж байгаа нь мэргэжлийн боловсрол нь хоёр талт харилцаа гэдгийг илтгэсэн зохицуулалт болох нь тодорхой байна. Энэхүү онцлогийг

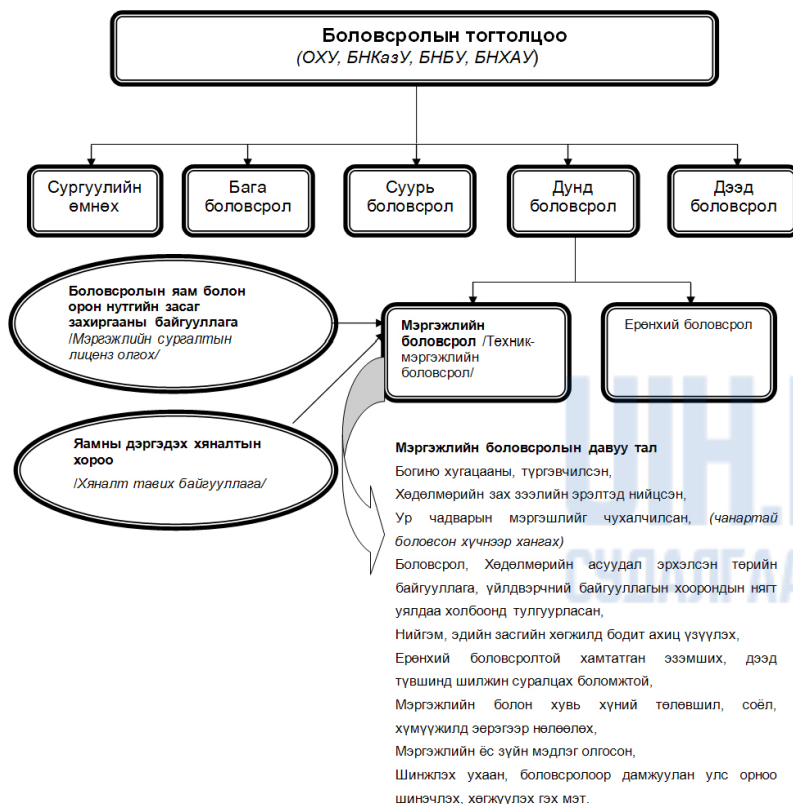
⁷⁸ Закон РФ от 24 декабря 2002 года, № 176, “Об образовании”, глава 1, статья 9.1

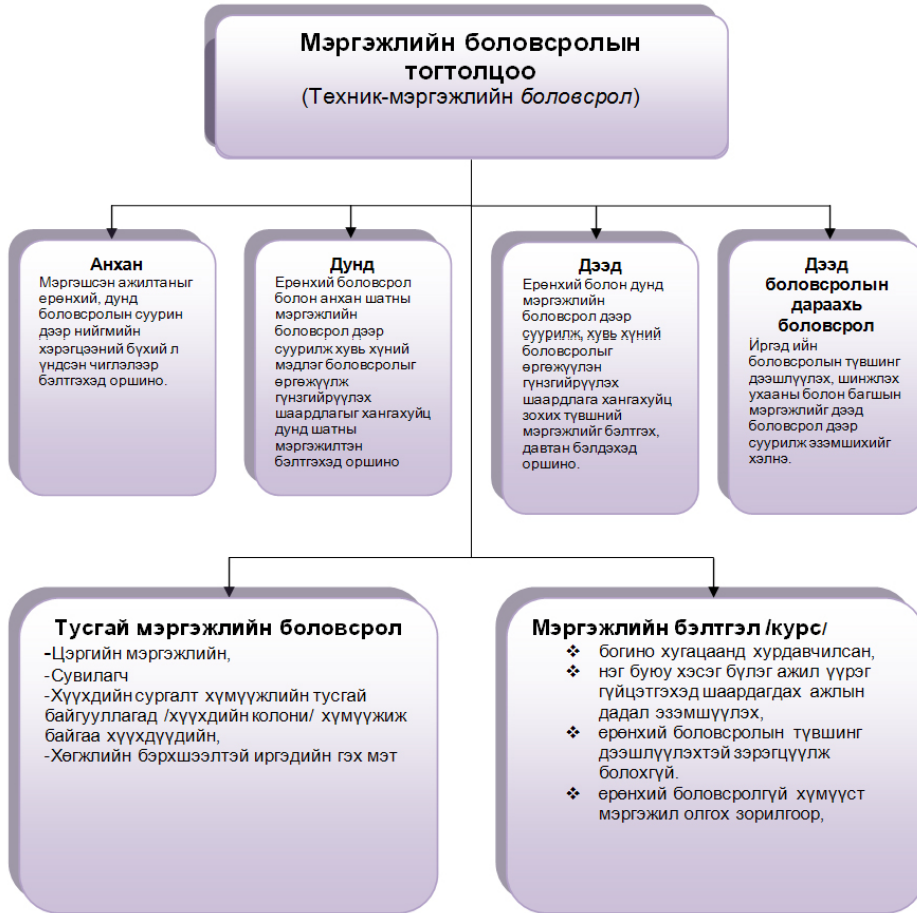
⁷⁹ БНХАУ-ын Мэргэжлийн боловсролын тухай хуулийн 3 дугаар зүйл

харгалзан мэргэжилтэй ажилтан бэлтгэх асуудал эрхэлсэн тухайлсан байгууллагууд ОХУ, ХБНГУ, БНБУ, Япон, БНХАУ зэрэг нэлээд оронд байгуулагдсан байна. Иймээс мэргэжлийн боловсрол нь боловсролын тогтолцооны бүрэлдэхүүн боловч дээрх шинж чанарыг нь харгалзан үзэж уян хатан зохицуулалт бүхий эрх зүйн орчин бүрдүүлэх зорилт тавьсан нь ОХУ-ын Боловсролын тухай хуулийн зарим зүйл, заалтаас харагдаж байгаа юм. Тухайлбал, Москва хотын мэргэжлийн боловсролын тухай заахдаа “Аливаа төрлийн төрийн өмчийн боловсролын байгууллагуудад анхан болон дунд шатны мэргэжлийн боловсролыг иргэд эзэмшихтэй холбогдсон харилцааг зохицуулах бөгөөд Москва хотын эрх барих төрийн байгууллага, үйлдвэр, төрийн болон хувийн өмчийн байгууллагуудын оролцоо, ажил эрхлэлтийн асуудал эрхэлсэн төрийн байгууллага, мэргэжилтэй ажилчин бэлтгэх асуудал эрхэлсэн хотын төр, олон нийтийн зохицуулах зөвлөл, үйлдвэрчний эвлэлийн байгууллагуудын хамтын ажиллагааны хэлбэрийг тодорхойлоход оршино” гэжээ.

Мэргэжлийн боловсрол нь улс орны үйлдвэрлэл, уул уурхай, эрчим хүч, дэд бүтцийн байгууллага, хувийн хэвшил гэх мэт нийгэм-эдийн засгийн чухал ач холбогдол бүхий салбаруудыг чанартай боловсон хүчнээр хангах, цаашлаад улс орны хөгжил дэвшил, хүн амын хөдөлмөр эрхлэлт, иргэдийн амьжиргааг дээшлүүлэх, дэлхийн эдийн засгийн хямралаас үүдсэн ажилгүйчүүдийн эгнээ нэмэгдэж байгаа өнөө үед ажилгүйдэл, ядуурлыг багасгахад ихээхэн түлхэц өгөх ач холбогдолтой байх нь харагдаж байна. ОХУ, БНБеларусь Улс, БНХАУ-ын боловсролын тогтолцоо болон мэргэжлийн боловсролын тогтолцооны ерөнхий бүдүүвчийг схемээр харуулбал:

Схем 1

* * *

3. Мэргэжлийн боловсролын талаарх хуулийн агуулга, зорилго, үндсэн зарчим, хамрах хүрээ

ОХУ, Япон, БНСУ-ын Мэргэжлийн боловсролын /цаашид МБ гэх/ талаархи эрх зүйн зохицуулалт нь “Боловсролын тухай” хуулиар зохицуулагдаж байгаа бөгөөд тухайн хуулийн нэг бүлэг /хэсэг/ болон хуульчлагдсан байна. Харин Беларусь, ХБНГУ, БНХАУ, МБ-ын харилцааг тусгайлсан хуулиар зохицуулах бөгөөд нэр томъёоны хувьд зарим нэг ялгаатай зүйлүүд байна. Тухайлбал, Беларусь Улсын хууль “Техник мэргэжлийн боловсролын тухай” /2007 оны 11-р сарын байдлаар/, ХБНГУ, БНХАУ-ын хуулиуд тус тус “Мэргэжлийн боловсролын хууль”, Москва хотын хууль “Анхан болон дунд шатны мэргэжлийн боловсролын тухай” гэсэн нэртэй байна.

Дээрх хуулиуд дахь МБ-ын тухай ойлголтын ерөнхий агуулга нь ижил түвшинд тодорхойлогдсон байна. Онцолбол, “ТМБ нь улс, нийгэм, иргэний сонирхолд нийцсэн сургалт хүмүүжил олгох үйл ажиллагаа бөгөөд энэ нь хувь хүний ерөнхий боловсрол

эзэмших болон мэргэжлийн хувьд төлөвшиж, төрөөс тогтоосон боловсролын түвшинг хангасныг баталгаажуулснаар дуусгавар болно”⁸⁰ “Мэргэжлийн сургалт нь бодит хэрэгцээнд тулгуурласан байх ёстой ба төрөөс баталсан ангилал болон стандартад нийцсэн байна. Мэргэжлийн сургалтын тогтолцоо нь танхимын сургалт, дадлага, мэргэжлийн ур чадвар (зэрэг)-ийн гэсэн гэрчилгээнүүдтэй байна, мөн шаардлагатай мэргэжлийн сургалт дүүргэсэн ажилчныг ажлаар хангах, хуваарилах тогтолцоог төрөөс хэрэгжүүлнэ”⁸¹ “Сургалтын байгууллага ажил, амьдралд шууд хэрэгцээтэй мэдлэг олгох, боловсрол мэдлэгийг дээшлүүлэх зорилгоор зохион байгуулалттай сургалт явуулна”

“Мэргэжлийн боловсролын агуулга нь улс төр, үзэл суртал болон мэргэжлийн ёс зүйн тухай ойлголтыг өгсөн, тухайн мэргэжлээ сайн эзэмшсэн, ур чадвартай болсон байх ёстойгоос гадна мэргэжлийн удирдлагаар хангагдаж хаана ч очсон тэдний чанар гологдохгүй байх хэрэгтэй гэсэн зарчмыг төрөөс хэрэгжүүлнэ”⁸¹ гэж тодорхойлсон байна. МБ-ын харилцааны зохицуулалтын гол бодлого нь иргэдэд ерөнхий боловсрол эзэмшүүлэхийн зэрэгцээ боловсон хүчнээр дутагддаг нийгэм, эдийн засгийн гол салбаруудыг чанартай, мэргэжилтэй ажилтнаар хангах, хувь хүний төлөвшилд эерэгээр нөлөөлөх чиглэлийг түлхүү баримталсан байна.

Хуулиудын агуулга зарчим нь хуулийн зорилгоос харагдах бөгөөд тэдгээрээс түүвэрлэн үзвэл МБ нь дараах үндсэн томъёолуудыг өөртөө агуулсан байна. Үүнд:

Богино хугацааны, түргэвчилсэн

1. Хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлтэд нийцсэн
2. Ур чадварын мэргэшлийг чухалчилсан, (чанартай боловсон хүчнээр хангах)
3. Боловсрол, Хөдөлмөрийн асуудал эрхэлсэн төрийн байгууллага, үйлдвэрчний байгууллагын хоорондын нягт уялдаа холбоонд тулгуурласан
4. Ерөнхий боловсролтой хамтатган эзэмших, дээд шатны түвшинд шилжин суралцах боломжтой
5. Хувь хүний төлөвшил, соёл, хүмүүжилд эерэгээр нөлөөлөх
6. Мэргэжлийн ёс зүйн мэдлэг олгосон

ОХУ-ын хуулинд анхаарвал зохих нэгэн зүйл байгаа нь МБ-д багтах мэргэжлийн бэлтгэл (сургалт) гэдэг ойлголт юм. Хуульд энэхүү ойлголтыг МБ-оос ялгаатай ойлголт болохыг хуульчилсан байх бөгөөд “Мэргэжлийн бэлтгэл (курс) нь сурагчдад богино хугацаанд хурдавчилсан нэг буюу хэсэг бүлэг ажил үүрэг гүйцэтгэхэд шаардагдах ажлын дадал эзэмшүүлэх зорилготой сургалт юм. Мэргэжлийн бэлтгэлийг суралцагчдын ерөнхий боловсролын түвшинг дээшлүүлэхтэй зэрэгцүүлж болохгүй. Төрөөс шаардлагатай үед ерөнхий боловсрол эзэмшээгүй хүмүүст зориулж мэргэжил олгох зорилгоор мэргэжлийн бэлтгэл (курс) бий болгоно. Мэргэжлийн бэлтгэлийг анхан шатны мэргэжлийн боловсролын байгууллагад болон бусад сургалтын байгууллагад олгож болно: сургууль дундын сургалтын комбинат, үйлдвэрлэл сургалтын засварын газар, сургалтын хэсэг (цех), тодорхой мэргэжлийн хүмүүсийг ганцаарчлан сургах зөвшөөрөлтэй (лиценз) байгууллагын дэргэдэх сургалтын салбарт тус тус олгоно”⁸² гэж заасан байна. Хуульд заасан эдгээр онцлогоороо мэргэжлийн сургалт нь МБ-той харьцуулахад Хөдөлмөрийн салбартай нягт уялдаатай болох нь ажиглагдаж байна.

ОХУ, БНКаЗУлс, БНБеларусь Улс, ХБНГУ, БНХАУ, Малайз, Япон, БНСУ-ын холбогдох

⁸⁰ Япон Улсын Боловсролын тухай хуулийн 1-р бүлгийн 1-р зүйл

⁸¹ БНХАУ-ын “Мэргэжлийн боловсролын хууль”, 1996 оны 5 дугаар сарын 15-ны өдөр, 8-р зүйл.

⁸² Япон улс, “Боловсролын тухай” хууль, 82-р зүйлийн 1 дэх хэсэг.

хуулиудад мэргэжлийн боловсролын нэр томъёо, мэргэжлийн боловсрол олгох эрх бүхий субъект, хяналт тавих, зөвшөөрөл олгох байгууллага болон үндэсний зөвлөл, нийгмийн түншлэлийн асуудлыг хэрхэн зохицуулсаныг харьцуулсан хүснэгтээр үзүүлсэнийг хавсаргав. Хавсралт А -аас үзнэ үү/

ОХУ-ын “Боловсролын тухай” хуулин дахь мэргэжлийн боловсролын талаархи зохицуулалт. ОХУ-ын боловсролын тухай хуулийн 2-р бүлгийн 8-р зүйлд боловсролын системийн тухай ойлголтыг тодорхойлохдоо: ОХУ-ын боловсролын тогтолцоо гэж дор дурдсан харилцан холбоотой зүйлсийг хэлнэ. Үүнд:

- Янз бүрийн түвшин чиглэл бүхий улсын боловсролын стандартууд, үе улиран хэрэглэх боловсролын хөтөлбөр,
- Тэдгээрийг хэрэгжүүлдэг эрх зүй, зохион байгуулалтын хэлбэр, төрөл, хэв шинжээс үл хамаарах боловсролын байгууллагуудын сүлжээ,
- Боловсролын удирдах байгууллагууд, тэдгээрийн харъяалан хариуцаж удирддаг бусад байгууллага, байна гэжээ.

9.1 -д Тодорхой түвшний болон чиглэлийн сургалтын стандартын агуулгыг тодорхойлдог ОХУ-д мөрдөгддөг сургалтын хөтөлбөрийг дор дурдсанаар ангилна:

- Ерөнхий боловсролын (үндсэн ба туслах)
- Мэргэжлийн боловсролын (үндсэн ба туслах)

9.2-т Ерөнхий боловсролын хөтөлбөр нь хувь хүний соёлын түвшинг төгөлдөржүүлэх, нийгмийн амьдралд дасан зохицох, мэргэжлийн боловсролын хөтөлбөрөө өөрийн хүсэл сонирхолын дагуу сонгох нөхцлийг бүрдүүлэхэд чиглэгдэнэ.

9.3-т Ерөнхий боловсролын хөтөлбөрт сургуулийн өмнөх боловсрол, бага боловсрол, ерөнхий боловсрол, бүрэн дунд боловсролын хөтөлбөр хамаарна. 9.4-т Мэргэжлийн боловсролын хөтөлбөр нь мэргэжлийн болон ерөнхий боловсролын түвшинг дэс дараатай дээшлүүлэх, тодорхой чиглэлээр мэргэшсэн мэргэжилтэн бэлтгэхэд чиглэгдэнэ” гэж заасан байна. Эдгээр зохицуулалтаас үзэхэд ОХУ-ын мэргэжлийн боловсрол нь боловсролын тогтолцооны салшгүй нэг хэсэг болох нь харагдаж байна.

Мэргэжлийн боловсролын хөтөлбөрт анхан шатны мэргэжлийн боловсролын хөтөлбөр, дунд шатны мэргэжлийн боловсролын хөтөлбөр, дээд боловсролын болон дээд боловсролын дараахь мэргэжлийн боловсролын хөтөлбөр хамаарна./9-р зүйлийн 5дахь хэсэг/ Мэргэжлийн боловсролыг олгохдоо боловсрол эзэмшүүлэх ерөнхий хэлбэрийн дагуу олгох бөгөөд (10-р зүйл) сургалтын байгууллагыг үүсгэн байгуулах эрх бүхий субъект (11-р зүйл) нь:

- төрийн төв болон орон нутгийн байгууллага,
- дотоод гадаадын өмчийн бүх хэлбэрийн байгууллага, тэдгээрийн нэгдэл,
- эх орны болон гадаадын олон нийтийн болон хувийн эзэмшлийн сангууд,
- ОХУ-ын нутаг дэвсгэрт бүртгэлтэй олон нийтийн болон шашны байгууллага,

ОХУ-ын болон гадаадын иргэн хамтран үүсгэн байгуулж болно. Мэргэжлийн боловсролын тогтолцоо анхан, дунд, дээд, дээд боловсролын дараах гэсэн бүтэцтэй байх бөгөөд аль ч шатны мэргэжлийн боловсролын суралцагчид тухайн мэргэжлийн дагуу мэргэжил олгох шаардлагыг хангах шаардлагатай./12-р зүйлийн 4, 17-р зүйлийн 5/

Анхан шатны мэргэжлийн боловсролын зорилго нь мэргэшсэн ажилтаныг ерөнхий, дунд боловсролын суурин дээр нийгмийн хэрэгцээний бүхий л үндсэн чиглэлээр бэлтгэхэд оршино. Зарим онцгой мэргэжлээр анхан шатны мэргэжлийн боловсрол нь бүрэн дунд боловсрол дээр суурилж болно. Анхан шатны мэргэжлийн боловсролыг анхан шатны мэргэжлийн боловсролын байгууллага (техник мэргэжлийн болон бусад сургууль)-д эзэмшиж болно. /22-р зүйл/ Дунд мэргэжлийн боловсролын зорилго нь ерөнхий боловсрол болон анхан шатны мэргэжлийн боловсрол дээр суурилж хувь хүний мэдлэг боловсролыг өргөжүүлж гүнзгийрүүлэх шаардлагыг хангахуйц дунд шатны мэргэжилтэн бэлтгэхэд оршино. Ерөнхий (бүрэн) болон анхан шатны мэргэжлийн боловсролтой этгээд мэргэжлийн чиглэлийнхээ дагуу дунд мэргэжлийн боловсролыг хурдавчилсан хөтөлбөрөөр эзэмшиж болно. Уг боловсролыг дунд мэргэжлийн боловсролын байгууллага (тусгай дунд боловсролын байгууллага)-д буюу дээд боловсролын сургалтын байгууллагын эхний шатанд эзэмшиж болно. Зохих зөвшөөрөлтэй бол анхан шатны мэргэжлийн боловсролын хөтөлбөрийг дунд шатны мэргэжлийн байгууллага хэрэгжүүлж болно. /23-р зүйл/

Мөн тус хуулинд мэргэжлийн бэлтгэл (курс), мэргэжлийн боловсрол гэж тусдаа ойлголт байхыг хуульчилсан. Мэргэжлийн бэлтгэл (курс) нь сурагчидад богино хугацаанд хурдавчилсан нэг буюу хэсэг бүлэг ажил үүрэг гүйцэтгэхэд шаардагдах ажлын дадал эзэмшүүлэх зорилготой сургалт юм. Мэргэжлийн бэлтгэлийг суралцагчидын ерөнхий боловсролын түвшинг дээшлүүлэхтэй зэрэгцүүлж болохгүй. /21-р зүйлийн 1/ Үүнээс дээрх хоёр ойлголтын ялгаа харагдаж байна. Төрөөс шаардлагатай үед ерөнхий боловсрол эзэмшээгүй хүмүүст зориулж мэргэжил олгох зорилгоор мэргэжлийн бэлтгэл (курс) бий болгоно. Мэргэжлийн бэлтгэлийг анхан шатны мэргэжлийн боловсролын байгууллагад болон бусад сургалтын байгууллагад олгож болно: сургууль дундын сургалтын комбинат, үйлдвэрлэл сургалтын засварын газар, сургалтын хэсэг (цех), тодорхой мэргэжлийн хүмүүсийг ганцаарчлан сургах зөвшөөрөлтэй (лиценз) байгууллагын дэргэдэх сургалтын салбарт тус тус олгоно. /21-р зүйл

БНБеларусь Улсын “Техник мэргэжлийн боловсролын тухай” хуулийн ерөнхий зохицуулалт

БНБУ-ын “Техник мэргэжлийн боловсролын тухай” хуулийн нийтлэг үндэслэл нь Техник мэргэжлийн боловсролын /Цаашид ТМБ гэх/ эрх зүй, зохион байгуулалт, эдийн засаг, нийгмийн үндсийг тодорхойлох ба хувь хүн ТМБ эзэмших эрэлт хэрэгцээ, нийгэм, улсын мэргэшсэн боловсон хүчний хэрэгцээг хангах нөхцлийг бүрдүүлэхэд чиглэгдсэн харилцааг зохицуулна гэж заажээ. Хуулийн нийтлэг үндэслэлээс харахад ТМБ-ын эцсийн зорилго нь ажил олгогч төрийн болон хувийн хэвшлийн ажлын байрны эрэлт хэрэгцээг хангах чанартай боловсон хүчин бэлтгэхэд оршиж байгаа нь харагдаж байна.

Нөгөө талаар хуулийн 1-р зүйлийн 1 дэх хэсэгт ТМБ нь улс, нийгэм, иргэний сонирхолд нийцсэн сургалт хүмүүжил олгох үйл ажиллагаа бөгөөд энэ нь хувь хүний ерөнхий боловсрол эзэмших болон мэргэжлийн хувьд төлөвшиж, төрөөс тогтоосон боловсролын түвшинг хангасныг баталгаажуулснаар дуусгавар болно. гэж тодорхойлсон нь тухайн харилцааг боловсролын тогтолцооны салшгүй хэсэг болохыг илтгэж байна.

2-р зүйлд зааснаар ТМБ-ын тухай хууль тогтоомж нь БНБУ-ын үндсэн хууль, Боловсролын хууль, тэдгээртэй нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ. Хэрвээ БНБУ-ын нэгдэн орсон олон улсын гэрээнд өөрөөр заасан бол олон улсын гэрээний заалтыг дагаж мөрдөнө. Түүнчлэн хуулиндаа ТМБ-ын талаар төрөөс баримтлах бодлогыг дараах байдлаар томъёолсон байна.

- ТМБ-ын систем үр ашигтай ажиллах,
- ТМБ-ын тогтолцоог хөгжүүлэх,
- Улс, нийгмийн сонирхол, иргэдийн хувийн эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн ТМБ эзэмших тогтолцоог өргөжүүлэх,
- Хөдөлмөрийн зах зээлийн нөхцөл байдалтай уялдан ТМБ-ын сургалт явуулдаг байгууллагуудад мэргэжлийн чиглэлийг цаг үетэй нь тохируулж өөрчлөх,
- ТМБ-ыг дунд мэргэжлийн боловсролтой хамтатгах,
- Төрөөс ТМБ-ын системд мэргэжилтэй ажилчин түлхүү бэлдэх нөхцөлийг бүрдүүлэх
- ЭМЯ-аас тогтоосон журмын дагуу мэргэжлийн ажилдаа тэнцэхгүй болсныг тогтоосон эрүүл мэндийн хязгаарлагдмал боломжтой хүмүүст ТМБ эзэмших, дахин мэргэжил эзэмших нөхцлийг төрөөс баталгаажуулна.

Хуулийн 11-р зүйлийн 1 дэх хэсэгт “ТМБ-ыг төрийн болон хувийн өмчийн байгууллага олгож болно. ТМСургууль, мэргэжлийн лицей, ТМКоллеж байж болно. Тэдгээрийн дүрмийг Беларусь улсын Боловсролын яам батална.” гэж заасан байна. Ингэхдээ ТМБ эзэмшүүлдэг байгууллагууд тогтоосон журмын дагуу төрөөс зөвшөөрөл, үнэмлэх авсан байх шаардлагатай. /11-р зүйлийн 2 дахь хэсэг/ Харин мэргэжил дээшлүүлэх, дахин эзэмшүүлэх, мэргэжлийн хөдөлмөр сургалтыг тусгай зөвшөөрлийн шаардлагын хэмжээнд явуулдаг байгууллагуудад тусгайд нь зөвшөөрөл авах шаардлагагүй. /11-р зүйлийн 3 дахь хэсэг/ Тус хуулийн 25-р зүйлд ТМБ-ын удирдлагыг Беларусь улсын ерөнхийлөгч, Засгийн газар, Боловсролын яам, бусад хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага хэрэгжүүлнэ гэж заасан байна.

БНХАУ-ын “Мэргэжлийн боловсролын тухай” хуулийн ерөнхий зохицуулалт

Энэ хууль нь Боловсролын хууль болон Хөдөлмөрийн хуулиудын дагуу батлагдсан, шинжлэх ухаан, боловсролоор дамжуулан улс орноо шинэчлэх бодлогыг хэрэгжүүлэх, мэргэжлийн сургалтыг/боловсролыг/ хөгжүүлэх, ажилчдын чанарыг нэмэгдүүлэх болон социалист өөрчлөлт, шинэчлэлийн ажлыг хөхиүлэн дэмжих зорилготой./1-р зүйл/ Энэ хуулинд Боловсролын хууль, Хөдөлмөрийн хуулийг иш үндэс болгосон болно.

Энэ хууль нь бүх хэв шинж болон түвшний мэргэжлийн сургуулиуд түүнчлэн бүх хэлбэрийн мэргэжлийн сургалтын үйл ажиллагаанд нэгэн адил хамаарна. Төрийн алба болон тэдгээрийн албан хаагчдад үзүүлэх тусгайлан мэргэшүүлэх сургалт нь тусдаа хууль болон захиргааны дүрэм, журмаар зохицуулагдана./2-р зүйл/ Мэргэжлийн сургалт, боловсрол нь улсын боловсролын тогтолцооны нэгэн чухал бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд нийгэм, эдийн засгийн нэн чухал ач холбогдолтой./3-р хэсэг/

Мэргэжлийн боловсролын агуулга нь улс төр, үзэл суртал болон мэргэжлийн ёс зүйн тухай ойлголтыг өгсөн, тухайн мэргэжлээ сайн эзэмшсэн, ур чадвартай болсон байх ёстойгоос гадна мэргэжлийн удирдлагаар хангагдаж хаана ч очсон тэдний чанар гологдохгүй байх хэрэгтэй гэсэн зарчмыг төрөөс хэрэгжүүлнэ. /4-р зүйл/

Тухайн хуулийн 6-р зүйлд Байгууллагууд, үйлдвэрүүд, институтууд нь хуулийн дагуу мэргэжлийн боловсролыг зохион байгуулах үүргээ хэрэгжүүлнэ гэж заасан байна. Түүнчлэн мэргэжлийн сургалт нь бодит хэрэгцээнд тулгуурласан байх ёстой ба төрөөс баталсан ангилал болон дүнгийн стандардад нийцсэн байна. Мэргэжлийн сургалтын тогтолцоо нь танхимын сургалт, дадлага, мэргэжлийн ур чадвар (зэрэг)-ийн гэсэн гэрчилгээнүүдтэй байна, мөн шаардлагатай мэргэжлийн сургалт дүүргэсэн ажилчныг ажлаар хангах, хувиарлах тогтолцоог төрөөс хэрэгжүүлнэ /8-р зүйл/ гэсэн нь нөгөө талаас хөдөлмөрийн

харилцаатай салшгүй холбоотойг илтгэж байна.

Мэргэжлийн боловсролыг бодит байдлыг нь үндэслэн анхан, дунд, дээд гэж ангилна. Анхан болон дунд шатны мэргэжлийн боловсролыг тус бүрд нь анхан, дунд шатны мэргэжлийн сургууль олгоно. Дээд шатны мэргэжлийн боловсролыг дээд шатны мэргэжлийн сургуулиас суралцагч өөрийн хэрэгцээ болон нөхцөлийг харгалзан сурах ба энгийн дээд шатны сургууль тус боловсролыг олгоно. Бусад сургуулиуд нь Боловсролын засаг захиргааны байгууллагын төлөвлөгөөний дагуу адил шатны МБ-ийг олгож болно./13-р зүйл/ Мэргэжлийн боловсролыг хариуцан зохион байгуулах ажлыг боловсролы яам, нутгийн захиргааны байгууллага хариуцана.

Мэргэжлийн боловсролыг бие даан суралцах хэлбэр байх ба энэ нь ажилд гарахийн өмнөх боловсрол, өөр ажилд шилжин ажиллах боловсрол, дадлагажигчаар боловсрох, ажил дээр боловсрох, өөр байгууллагад орох болон бусад мэргэжлийн чанартай боловсролыг багтаана. /14-р зүйл/ Түүнчлэн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэргэжлийн боловсролыг тус иргэдэд тусгайлан зориулсан байгууллага олгоно. /14-р зүйл/

Япон улсын “Боловсролын тухай” хууль дахь мэргэжлийн боловсролын харилцааны ерөнхий зохицуулалт.

Боловсролын тухай /Боловсролын багц хууль/ хуулийн 1-р зүйлд зааснаар бага, дунд, бүрэн дунд, их дээд, тусгай мэргэжлийн дунд, хараагүй, дүлий иргэдийн, асран сувилах сургууль, цэцэрлэгийг сургууль гэнэ. гэж заасан нь мэргэжлийн боловсрол нь боловсролын тогтолцооны үндсэн бүрэлдэхүүн болох нь харагдаж байна.

Боловсролын багц хуулийн 82-р зүйл дэх “Боловсрол дээшлүүлэх сургууль” гэсэн бүлгээр тусгай мэргэжлийн боловсролын харилцааг бүхэлд нь зохицуулсан байна. Тус хуулийн 82-р зүйлийн 1-д зааснаар энэ хуульд зааснаас гадна сургалтын байгууллага ажил, амьдралд шууд хэрэгцээтэй мэдлэг олгох, боловсрол мэдлэгийг дээшлүүлэх зорилгоор зохион байгуулалттай сургалт явуулна гэж заасан нь Япон улсын мэргэжлийн боловсролын харилцааны гол зохицуулалт болж байна. Түүнчлэн энэ хуульд тусгай мэргэжлийн сургалтын талаар маш тодорхой зохицуулалтууд хийсэн байна. Тухайлбал,

Тусгай мэргэжлийн боловсролын сургалт нь

- Нэг жилийн хугацаатай
- Хичээлийн цагийг боловсролын яам тогтооно.
- Хүний тоо 40 хүртэл байна гэж хуулийн 82.1-д заасан байна.

Мөн тусгай сургалттай сургуульд бүрэн дунд, тусгай, мэргэжлийн, ерөнхий анги гэж байхаар хуульчилсан байна. Дээрх тусгай мэргэжлийн бүрэн дунд сургуулийг боловсролын яамны сайд хариуцахаар зохицуулсан байна./82-р зүйлийн 4 дэх хэсгийн эхний зохицуулалт/

Тусгай мэргэжлийн сургалтыг хувийн болон улсын сургуулиар эзэмшүүлэхээр хуульд заасан байна. Хувийн тусгай мэргэжлийн сургууль байгуулах эрхийг боловсролын яамны сайд хариуцна./82-р зүйлийн 4 дэх хэсэг/ Тусгай мэргэжлийн хувийн сургуулийг сургууль байгуулахаар хуулийн дагуу итгэмжлэгдэн баталгаа авсан хүн байгуулна./ 82-р зүйлийн 3 дэх хэсэг /

Мэргэжлийн боловсролын асуудлыг хариуцдаг тусгай мэргэжлийн бүрэн дунд сургуулийн Хянан хэлэлцэх зөвлөл гэх 10-20 хүний бүрэлдэхүүнтэй 4 жилийн хугацаанд бүрэн эрхээ хэрэгжүүлдэг байгууллага байна. /82-р зүйлийн 8-аас 29 дэх хэсэг/ Тус зөвлөлийн гишүүдийг Боловсролын яамны сайд Тусгай мэргэжлийн боловсролын дээд сургуулиас нэр дэвшсэн захирал, сурган хүмүүжүүлэгчдээс томилно. Тус зөвлөлийн гишүүд нь орон

тооны бус байх бөгөөд ажил үүргээ гүйцэтгэхэд шаардлагатай зардал мөнгийг авч болно. Уг зардлын хэмжээг Боловсролын сайд сангийн яамны сайдад танилцуулж тогтоолгож /82-р зүйлийн 22 дахь хэсэг/ байхаар зохицуулсан байна.

***

БНСУ-ын “Боловсролын тухай” хууль дахь мэргэжлийн боловсролын харилцааны ерөнхий зохицуулалт.

“Боловсролын тухай” хуулийн АЗ-т Боловсролын үүрэг зорилго нь зөвхөн сургууль, боловсролын газруудад ч биш, мөн улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын салбарт хатуу хэрэгжих ёстой. Онцгойлбол, иргэний, шинжлэх ухааны, мэргэжлийн боловсролд хамаарна. Мөн тухайн хуулийн 5-р бүлгийн нэг дэх хэсэгт зааснаар боловсролын байгууллага нь:

- Бага, дунд, 12 жилийн сургууль, коллеж, их сургууль,
- Багшийн коллеж ба багш бэлдэх коллеж,
- Техник мэргэжлийн сургууль
- Худалдааны сургууль, дээд түвшний сургууль гэж ангилдаг байна.

Хуульд заасны дагуу ТМС нь бусад сургуулийн нэгэн адил Боловсролын яамны харъяанд байдаг байна. ТМС байгуулах зөвшөөрлийг Боловсролын яам олгох ба сургуулийг төрөөс болон хуульд заасан зөвшөөрлөөр хувь хүн, байгууллага сургууль байгуулж болно. Ийнхүү байгуулагдсанаар нь сургуулийг үндэсний, улсын, хувийн гэж нэрлэнэ. ТМС нь мэргэжлийн мэдлэг, аж үйлдвэр, түүний техникийн талаар мэдлэг олгох ба суралцах хугацаа 5 жил байна. Энэ сургуульд элсэхийг хүсэгчид дунд сургууль төгссөн эсвэл энэ түвшний боловсрол эзэмшсэн байх ёстой.

***

Судалгааны дүгнэлт

Мэргэжлийн сургалтын талаарх өөрийн орны нөхцөл, байдлын үнэлгээ:

Манай Улсад аж үйлдвэржүүлэх бодлого хэрэгжин барилга, тээвэр, холбоо, газар тариалан, эрчимжсэн мал аж ахуй зэрэг үйлдвэржсэн салбар хөгжихийн хамт мэргэжилтэй ажилчин бэлтгэх нэгдсэн тогтолцоо шаардлагатай болсон билээ. 1960-аад оны эхээр техник мэргэжлийн сургалт болон үйлдвэрлэл-сургалт гэсэн хоёр хэлбэрээс бүрдэх мэргэжлийн боловсрол олгох тогтолцоо хөгжиж иржээ. Мөн гадаадад зарим социалист орны ТМС-д залуусыг сургаж бэлтгэх тогтолцоо ч бүрэлдэн буй болсон байна.

1990 онд манай орны улс төр, эдийн засаг, нийгмийн бүхий л салбарт гарсан өөрчлөлтийн дүнд төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгийн үеийн үйлдвэрлэлийн салбарууд уналтанд орж, үйлдвэрлэлийн хэмжээ эрс буурсан нь мэргэжилтэй ажилчид бэлтгэх явдлыг зогсонги байдалд оруулсан юм. Гэсэн хэдий ч зах зээлийн эдийн засгийн харилцааны шинэ нөхцөл байдалд дасан зохицож, хувиараа хөдөлмөр эрхлэх, гадаадад гарч ажиллах, хамтарсан болон гадаадын хөрөнгө оруулалттай үйлдвэр, аж ахуйн нэгжид ажиллах шинэ хэрэгцээ нь мэргэжилтэй ажиллах хүчнийг бэлтгэх тогтолцоог сэргээн хөгжүүлэх төдийгүй шинэ нөхцөл байдалд нийцүүлэн шинэчлэн өөрчлөх шаардлагыг бий болгов.

1990-ээд оны дунд үеэс мэргэжлийн боловсрол, сургалтыг бүтцийн хувьд өөрчлөн мэргэжлийн сургалт-үйлдвэрлэлийн төвүүдийг байгуулж шаталсан бүтэцтэй тогтолцоо бий болов. Үүний хамт мэргэжлийн боловсрол, сургалтын загвар стандартыг баталж, түр сургалтад модульт хөтөлбөр нэвтрүүлэн хэрэглэх болсон байна.

Хөгжлийн өнөөгийн шатанд “мэргэжлийн сургалт”, “техникийн боловсрол” гэсэн ерөнхий нэрийн дор мэргэжлийн боловсрол олгох төрөл бүрийн чиглэлийн сургалтын байгууллагууд үйл ажиллагаа явуулж байгаа бөгөөд эдгээр нь шаталсан сургалтаар бүтэц, хэв шинжийн хувьд дараах чиглэл, хэлбэрийн сургалт явуулж байна. Үүнд:

- Дээд боловсрол олгох сургалт (анхан, дунд шатны болон диплом ба бакалаврын сургалттай коллеж)
- Мэргэжлийн дунд шатны боловсрол олгох сургалт
- Мэргэжлийн анхан шатны боловсрол олгох сургалт
- Түр сургалт
- Үйлдвэр дээрх сургалт
- Хөдөлмөр, халамж үйлчилгээний хэлтсээс зохион байгуулдаг сургалт зэрэг болно⁸³.

* * *

Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын талаарх бодлогын хэрэгжилт, эрх зүйн орчны өнөөгийн байдал

Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын талаар төрөөс баримталж буй бодлого, хэрэгжүүлж буй арга хэмжээний хувьд дээр дурдсан үе шат бүхэнд нэлээд нааштай ахиц, өөрчлөлтүүд гарч, мэргэжлийн боловсролын тогтолцоог шинэчлэн өөрчлөх, сургалтын агуулга, арга зүйг боловсронгуй болгох, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, шаардлагад нийцсэн мэргэжилтэй ажиллах хүч бэлтгэн гаргах үйл ажиллагааг шинэ шатанд гаргах үйл ажиллагаа хэрэгжиж байна. Ялангуяа 1998 оны “Техникийн боловсрол, мэргэжлийн сургалтыг хөгжүүлэх үндэсний хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлэх хугацаанд мэргэжлийн боловсрол, сургалтыг улсын төсвөөс санхүүжүүлэх хэмжээ эрс өсч дээрх чиглэлийн сургуулиудын үйл ажиллагаа жигдрэн, үндсэндээ тогтворжиж чадсан байна⁸³.

Засгийн газрын 2003 оны 10 тоот тогтоолоор “Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын үндэсний зөвлөл”-ийг байгуулан, ажиллах дүрмийг нь шинэчлэн баталжээ. Үндэсний зөвлөл нь мэргэжлийн боловсрол, сургалтын төрийн бодлогыг хэрэгжүүлэхэд төрийн, төрийн бус байгууллага, аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулж хамтын ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх орон тооны бус байгууллага юм. Мэргэжлийн боловсрол, сургалтыг удирдах үндэсний хэмжээний нэгжийг бий болгосон нь мэргэжлийн боловсролын хөгжилд гарсан нэг ахиц дэвшил байлаа.

Мэргэжлийн боловсролын тогтолцоог шинэчлэн, техникийн боловсрол, мэргэжлийн сургалтын шинэ дэд тогтолцоог бий болгох, сургалтын агуулга, зохион байгуулалт, түүний орчинг бүрдүүлэх талаар нааштай хандлага, өөрчлөлтүүд боловч тулгамдсан асуудлууд олон байна. Тухайлбал, мэргэжлийн сургалт, техникийн боловсролын хамтарсан сургалт хөдөлмөрийн зах зээлийн ажиллах хүчний эрэлтийг хангаж чадахгүй байна, Мэргэжлийн сургалт, техникийн боловсролын төгсөгчид мэргэжлийн ажилтанд тавигдах шаардлагыг хангахгүй, уг боловсролын сургалтын стандарт, агуулга зах зээлийн эрэлтэд нийцэхгүй, сургалтын арга зүй шинэчлэгдээгүй, багшийн хангамж, мэргэжлийн бэлтгэл, нийгмийн байдал сул, сурах бичиг, сургалтын хэрэглэгдэхүүний хангамж байхгүй, сургалтын орчин муу, чанарын хяналтын үндэсний тогтолцоо хөгжөөгүй,

МСТБ-ын бодлого, эрх зүйн орчин нь мэргэжлийн сургалтын үйлчилгээг зах зээлийн эрэлттэй нийцүүлж чадахгүй, мэргэжлийн боловсрол, сургалтын санхүүжилт хязгаарлагдмал, мэргэжлийн сургалтын байгууллагыг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах үндэсний болон орон нутаг, сургуулийн мэргэжлийн удирдлагын чадавхи сул

⁸³ Боловсролын салбрын нөхцөл байдлын судалгааны нэгдсэн тайлан. УБ., 2005 он

байна⁸⁴. Иймд мэргэжлийн боловсрол, сургалтын талаар төрөөс баримталж буй бодлого, хөтөлбөрийг бүрэн хэрэгжүүлж, үндэсний мэргэжилтэй ажиллах хүчнийг бэлтгэж буй өнөөгийн байдлыг хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, хэрэгцээ, эдийн засгийн бүтэц, онцлогтой нийцүүлэх, нэн ялангуяа мэргэжлийн боловсрол дахь хувийн хэвшлийн оролцоог чанаржуулах, мэргэжлийн сургалтын материаллаг баазыг бэхжүүлэх, сургалтанд дэвшилтэт технологийг нэвтрүүлэх, сургалт, үйлдвэрлэлийн уялдаа, холбоог сайжруулах, багшлах боловсон хүчний хангамж, мэргэжил дээшлүүлэх тогтолцоог бий болгох үүднээс бодлого, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох шаардлага байна.

Мэргэжлийн боловсролын эрх зүйн орчны хувьд гэвэл 2000 онд батлан гаргасан Монголын боловсролын салбарыг 2000-2005 онд хөгжүүлэх дунд хугацааны зорилтод нийгмийн болон эдийн засгийн түншүүдийн оролцооны хууль эрх зүйн үндсийг бүрдүүлэх зорилтын дагуу “Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын тухай” бие даасан 6 бүлэг, 27 зүйлтэй хуулийг 2002 оны 5 дугаар сард батлан гаргажээ.

Энэхүү хууль манай боловсролын тогтолцоонд мэргэжлийн боловсрол, сургалтын эзлэх байр суурь, хамрах хүрээг тодорхойлон удирдлага, санхүүжилтийн механизмыг зах зээлийн нөхцөлд нийцүүлэх, мэргэжлийн сургалтын байгууллагын хэв шинжийг баталгаажуулж, оролцогч талуудын үйл ажиллагааг зохицуулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх үндсийг тавьсан байна. Мөн дээрх хуулийн үзэл санаатай нийцүүлэн “Бага дунд боловсролын тухай”, “Боловсролын тухай”, “Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай” зэрэг хуулиудад зохих нэмэлт өөрчлөлтүүдийг оруулан зохицуулсан байна. Тухайлбал “Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай” хуулийн 9-р зүйл, 11-р зүйл, 15-р зүйл. Мөн “Бага дунд боловсролын тухай” хуулийн 6, 9, 10, 12, 14, 21-р зүйлүүд, “Боловсролын тухай” хуулийн 15, 18, 28, 34, 36, 40, 43, 44, 47, 48-р зүйлүүдэд мэргэжлийн боловсролын сургалтыг зохицуулахаар зааж өгчээ.

Сүүлийн жилүүдэд улс орны эдийн засаг, нийгмийн хөгжилд зохих өөрчлөлт гарч, ялангуяа жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх төрийн бодлогын болон Мянганы зорилтод суурилсан Үндэсний хөгжлийн цогц бодлогыг батлан хэрэгжүүлж эхэлсэн нь мэргэжлийн боловсролын тогтолцоог боловсронгуй болгох, удирдлагын бүтцийг оновчтой болгон хөгжүүлэх төрийн цэгцтэй, системтэй бодлого авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай болсныг харуулж байна.

Энэ асуудлын хүрээнд УИХ-аас Мэргэжлийн сургалт, техникийн боловсролын хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг хэлэлцэх гэж байна. Үүнтэй уялдуулан гадаадын зарим орны мэргэжлийн боловсролын хуулийн зохицуулалтын талаархи харьцуулсан судалгааг хийж дараахи дүгнэлтийг хийж байна. Үүнд:

- Хуулийн төсөлд мэргэжлийн сургалт, техник боловсролын тогтолцоо, удирдлагын бүтэц, үйл ажиллагааны зарчмын талаар тодорхой тусгасан, гадаадын ийм төрлийн хуулийн үндсэн зарчим, агуулгатай ерөнхийдөө нийцэж буй. Харин мэргэжлийн боловсролыг “мэргэжлийн сургалт”, “техникийн боловсрол” гэж зааг ялгаатай, гэхдээ харилцан уялдаатай, цогц байдлаар авч үзсэн нь оновчтой боловч зарим талаараа нэлээд ерөнхий, бүрхэгдүү болсныг тэмдэглэж байна. Тухайлбал, Монгол Улсын Боловсролын тухай суурь хууль нь үндсэндээ ОХУ, Зүүн Европын орнуудын Боловсролын тухай хуулийн үндсэн зарчим, бодлого, агуулга, түүний бүтцийг үндэс болгосон гэж үзэж болохоор байгаа учраас Мэргэжлийн сургалт, техникийн боловсролын тухай хуулийн одоогийн төслийг уг хуультай харилцан уялдаатай авч үзэх шаардлагатай байна. Тодруулбал,

А. Хэрэв Зүүн Европ, ОХУ-ын боловсролын тогтолцооны эрх зүйн зохицуулалтыг үндэс болгох бодлогоо хэвээр хадгална гэж үзвэл мэргэжлийн боловсролыг Монгол Улсын

⁸⁴ Боловсролын салбарын нөхцөл байдлын судалгааны нэгдсэн тайлан. УБ., 2005 он, 237 дах тал

боловсролын тогтолцооны нэг бүрэлдэхүүн хэсэг гэж ойлгож, түүнд:

1. мэргэжилд бэлтгэх сургалт
2. анхан шатны мэргэжлийн боловсрол
3. дунд мэргэжлийн боловсрол
4. дээд мэргэжлийн боловсрол
5. дээд мэргэжлийн боловсролын дараах боловсрол
6. нэмэлт боловсрол

зэргийг хамааруулж үзэх хэрэгтэй юм. Үүнээс анхан шатны мэргэжлийн боловсролын эрх зүйн үндсийг энэ хуулиар зохицуулахын хамт мэргэжилд бэлтгэх сургалтын үйл ажиллагааг хамтад нь зохицуулах нь зүйтэй болов уу.

Б. Ингэж зохицуулахдаа Боловсролын тухай хуульд холбогдох нэмэлт өөрчлөлт оруулах шаардлагатай.

1. Европын өндөр хөгжилтэй зарим оронд мэргэжлийн боловсролын тогтолцоог өөрчлөн шинэчилж, төрийн төвлөрсөн удирдлагын зохицуулалтыг аль болох задлах, саармагжуулах, орон нутгийн засаг захиргааны эрх хэмжээг өргөтгөх, хариуцлагыг дээшлүүлэхэд анхаарч байна. Энэ нөхцөлд манай Мэргэжлийн сургалт, техникийн боловсролын хуулийн төсөлд Хүний нөөцийн агентлаг байгуулахаар зааж, түүний эрхлэх чиг үүргийн хувьд мэргэжлийн боловсрол олгох үйл явцыг төвлөрүүлэн удирдаж, зохицуулах нь хэр оновчтой хувилбар вэ гэдгийг анхаарч үзүүштэй юм. Үүнтэй уялдуулан хуулийн төсөлд тусгагдсан Хүний нөөцийн агентлагийн холбогдолтой асуудлыг одоо байгаа боловсролын салбарын агентлаг, төвүүдийн чиг үүрэгт нэмж тусгахаар зохицуулж болох юм.
2. Шинэ агентлаг байгуулахгүйгээр харин боловсролын Үндэсний зөвлөлийг ажлын аппараттай байхаар хуулийн төсөлд зааж өгч болох бөгөөд Боловсролын тухай хуулиар боловсролын Үндэсний зөвлөлийг байгуулж, боловсрол, хөдөлмөрийн асуудлаар энэхүү төсөлд зохицуулахаар заасан оролцогч талуудын эрх, үүрэгтэй холбоотой зөвшөөрөл, санхүүжилт, шийдвэрлэх, зохицуулах бусад чиг үүргийг нь тусгаж хуульчлах нь зохимжтой болно.
3. Зах зээлийн хөгжлийн жам ёсны үе шат болох үндэсний үйлдвэрлэгчид, жижиг дунд бизнесийн байгууллагын хүрээ өргөжин тэлэх хандлагатай байгаатай уялдуулан мэргэжлийн ажилчин бэлтгэх үйл явцад үйлдвэр, аж ахуйн нэгжийн оролцоог нэмэгдүүлэх нь чухал ач холбогдолтой гэж үзэж, нөгөө талаар төсвөөс санхүүжүүлж хэрэгжүүлэх хөтөлбөрт нийгмийн эмзэг бүлэг, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд болон цэргийн албанаас халагдсан залууст иргэний мэргэжил олгох сургалт, хөтөлбөрийг хамруулах нь зүйтэй юм.
4. Цэрэг, цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар зэрэг хүчний байгууллагуудын харъяанд мэргэжлийн боловсрол олгохтой холбогдсон харилцааг зохицуулах эрх зүйн үндсийг тодорхойлж өгөх, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, авъяас чадварынх нь дагуу гүнзгийрүүлсэн сургалт явуулж мэргэжил олгох сургалтын асуудалтай холбогдсон харилцааг энэ хуулиар нэг мөр зохицуулах нь зохистой байж болох юм.
5. Анхан шатны мэргэжлийн боловсролын байгууллагын багш, ажилтнуудын нийгмийн баталгааны асуудал нь боловсролын байгууллагыг бүхэлд нь хамарсан бодлого байхаар Боловсролын тухай суурь хуулиар нэг мөр зохицуулахаар зарим нэмэлт оруулах нь боловсрол тэргүүлэх салбар байх бодлого, зарчимд нийцэж байна гэж үзэж байна. Үүнд Боловсролын тухай хуулийн 44.1.8 дахь заалтыг дараахь байдлаар томъёолж болох юм.

“Ерөнхий боловсролын болон мэргэжлийн анхан шатны боловсролын сургалтын байгууллагын багш нарын цалингийн доод хэмжээ нь багш нарын улсын хэмжээний дундаж цалинг 1.5 дахин нэмэгдүүлсэнтэй, ажилтнуудын цалингийн доод хэмжээ нь улсын хэмжээний дундаж цалинг 1.2 дахин нэмэгдүүлсэнтэй, дунд, дээд боловсролын байгууллагын багш нарын цалингийн доод хэмжээ нь улсын хэмжээний дундаж цалинг 2 дахин, ажилтнуудынх нь цалинг улсын хэмжээний дундаж цалинг 1.5 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцүү байна”. Ингэж тодорхойлбол бусад шаардлагагүй ерөнхий эрх үүргийг хасч зөвхөн онцлог эрх үүргийг зааж өгч болох юм.

Мэргэжлийн сургалтын байгууллагууд өөрийн сургалтын чиглэлээр ажилладаг үйлдвэр, аж ахуйн нэгжүүд дээд сургалтын салбар, бааз байгуулах замаар хамтран ажиллаж сургалтыг практикт ойртуулах замаар дадлага туршлагатай ажилчид бэлтгэх боломжтой болно.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН